

III. ETNOGRAFIE

Focul ritual de Sfântul Gheorghe în Oltenia

Alexandru Zamfir¹

Cuvinte cheie: sărbătoare folclorică, foc, tradiție, Sângiorz, ritual

Abstract: This article deals with aspects of Sângiorz's Fire Festival, highlighting certain differences encountered in the ritual practice in different communities. We will elaborate on the characteristic features of the ritual that are specific to each place, where the ritual practice is still practicable.

Data de 23 aprilie reprezintă o zi însemnată a calendarului sărbătorilor cu dată fixă, fiind dedicată Sfântului Gheorghe, Mare Mucenic, martirizarea sfântului militar realizându-se în perioada împăratului Dioclețian. Antroponimul Gheorghe este unul dintre cele mai comune antroponime din întreaga lume creștină, cu o vechime însemnată, atestat în perioada antichității grecești, acolo unde avea înțelesul de *lucrător al pământului*.

Biserica Ortodoxă îl celebrează ca întruchipare a binelui, în timp ce în calendarul popular este considerat ca fiind *cap de primăvară*, semnul venirii timpului cald. Tot în mentalul popular există, de asemenea, o ilustrare în antiteză între cei doi sfinți, Gheorghe și Dumitru „dacă Sângiorzul încuie iarna și înfrunzește codrul, Sânmedrul încuie vara și desfrunzește codrul”.² Sfântul Gheorghe era perceput ca protector al câmpurilor, al animalelor, în special al vitelor, se credea că în acea noapte se deschid cerurile pentru a se putea comunica între cele două lumi, cea terestră și cea celestă.

Sfântul Gheorghe este ilustrat de către iconografia creștină călare pe un cal, ucigând un balaur, aceasta nefiind, însă, singura ilustrare a sfântului, acesta mai este înfățișat și ca un luptător călare pe un cal alb al cărui act de vitejie a constatat în salvarea omenirii ce era condamnată la pieire de către un balaur.

În ceea ce privește legătura dintre această zi de mare sărbătoare și fermece, se poate afirma că, în Oltenia, locuitorii de la sate, în dimineața zilei de Sfântul Gheorghe se spălau fie cu apă neînchepută, fie cu stropi de rouă, era un ritual pe care îl săvârșeau toți membrii familiei, fără excepție, chiar și locuitorii orașelor aveau o superstiție legată de această zi și anume, cei ce locuiau în zona urbană se cântăreau

¹ Alexandru Zamfir, muzeograf, Muzeul Județean „Aurelian Sacerdoțeanu” Vâlcea, secția Muzeul Satului Vâlcean, alexandruamfirmv@yahoo.com

² Gabriela Rusu-Păsărin, *Calendar popular românesc*, ed. Scrisul Românesc, Craiova, 2006, p.271

în ziua de Sfântul Gheorghe pentru a vedea dacă s-au legat farmecele de ei. Această zi avea o însemnătate aparte și pentru proprietarii de ovine deoarece în această zi se tocmeau ciobanii pentru o perioadă de șase luni (până la Sfântul Dumitru), această zi fiind cunoscută și ca ziua în care anul pastoral debutează și odată cu el activitățile agro-pastorale.

Perioadă a anului de mare încercare pentru comunitate în care superstițiile și farmecele aveau o însemnătate aparte, în care toate acțiunile ce erau întreprinse în zilele respective stăteau sub semnul miticului. Pentru a-și feri animalele și holdele de ființele malefice despre care se credea că sunt pretutindeni în acea perioadă a anului, oamenii apelau la o mulțime de gesturi menite să le alunge. În unele zone ale Olteniei locuitorii satelor se foloseau de zgomote despre care credeau că sperie creaturile care veneau să fure laptele vacilor și rodul câmpurilor și de puterea purificatoare a focului despre care se credea că ar avea o latură divină.

Zgomotele erau făcute fie în gospodărie, fie în unele cazuri pe un deal mai înalt de unde sunetul se putea propaga asupra întregului sat, astfel, considerau locuitorii, toate animalele din sat erau păzite de ființele malefice.

Trăsătura principală în urma căreia focul reprezintă elementul care stă la baza multitudinii practicilor rituale este cea legată de complexitatea acestuia. Focul de Sfântul Gheorghe este considerat a fi unul ritual, de purificare. Trăsătura principală a focurilor rituale este aceea că în aproape toate cazurile, sărbătorile la care se apelează la focul ritual indică situații în care sfârșesc sau se precedă o însemnată perioadă de timp a anului ce este într-o legătură directă cu muncile agricole.

Focurile rituale erau aprinse de către comunitate la unele sărbători a căror dată de celebrare era fixă regăsindu-se în calendarul popular. Cele mai importante erau considerate cele care marcau cele patru anotimpuri.

Calendarul creștin ortodox menționează la sărbătorile cu dată fixă următoarele:

- Sfântul Vasile – 1 ianuarie;
- Boboteaza – 6 ianuarie;
- Mucenicii – 9 martie;
- Alexiile – 17 martie;
- Buna-Vestire – 25 martie;
- Sfântul Gheorghe – 23 aprilie;
- Sfântul Dumitru – 26 octombrie.

Exista, de asemenea, o regulă care are în vedere sexul actanților și anume, în ceea ce privește focurile rituale aprinse la Înălțare, Sfântul Gheorghe sau Sângiorz așa cum mai este cunoscut în popor și Lăsata Secului, focul este aprins doar de bărbați, în timp ce la sărbătoarea intitulată Joimari, focurile trebuiau aprinse exclusiv de femei, de unde și denumirea sărbătorii *Joimărițele*.

Focul ritual în Oltenia se realiza în ziua prăznurii de către Biserica Ortodoxă a Sfântului Gheorghe. În urma cercetărilor de teren s-au descoperit diferite practici rituale în funcție de zonă, de exemplu în județul Vâlcea exista

superstiția ca în noaptea de Sfântul Gheorghe focul din vatră să fie menținut în permanență aprins pentru a feri vitele de furia spiritelor ce populau văzduhul.

Tot legat de vite este menționat un alt ritual din zona Mehedinți, în ajun de Sfântul Gheorghe localnicii mergeau în cea mai apropiată pădure de sat acolo unde aprindeau focurile purificatoare pentru ca forțele dăunătoare să nu poată fura laptele vitelor. Pentru menținerea sănătății animalelor din gospodărie, în dimineața zilei de Sfântul Gheorghe oamenii recurgeau la acte magice, apelau la puterea magică a cărbunilor ce erau păstrați de la Crăciun cărora dimineața le dădeau foc și peste care treceau animalele din ogradă. O altă practică legată de foc se desfășura pe dealul satului acolo unde grupuri de băieți și fete își petreceau întreaga noapte de Sfântul Gheorghe arzând ruguri.

Pentru că în ajunul marilor sărbători era perioada favorabilă descoperirii comorilor, cu precădere a banilor din aur, seara premergătoare zilei de Sfântul Gheorghe face parte din acest ritual. Se mai credea de asemenea că, pe lângă noaptea de Sfântul Gheorghe și în nopțile de Înviere sau de Înălțare banii ies la suprafață pe locul unde au fost îngropați și li se arată, sub formă de flăcări, celor sortiți să aibă parte de ei, ascunzându-se de cei care nu trebuiau să îi găsească.

În trecut oamenii credeau că poate fi găsit un număr mare de bani dintre cei ce nu fuseseră blestemați sau vrăjiți înainte să fie ascunși sau „care <<ard>> la miezul nopții, după cântatul cocoșilor când sunt alungate duhurile necurate, în condițiile respectării stricte a normei rituale.”³

În zona Dolj exista un ritual ce trebuia îndeplinit de cei ce aveau intenția să caute banii ce urmau să se arate de Sfântul Gheorghe, acest ritual debuta cu o zi înainte de sărbătoarea propriu-zisă iar cel ce urma să plece în căutarea comorilor trebuia să mănânce cu post întreaga zi.

Flăcările ce se arătau pentru a marca locul unde erau ascunse sumele de bani în căutarea cărora plecau cei care doreau să le găsească indică proprietățile pe care focul le exprimă în traiul zilnic, mai ales funcția de catharsis, o purificare pe care omul o obținea prin post, dându-i-se prilejul de a accede la comori ascunse dacă ofranda sa era acceptată.

Focuri spontane erau aprinse uneori de copii sau tineri care doreau să îi inducă în eroare pe căutătorii de comori, ghindându-i spre locuri în care focurile nu indicau locul comorii mult dorite.

Sângeorzul este un rit de fertilitate, reprezentând prima și cea mai importantă sărbătoare a primăverii, sosirea antotimpului tânăr este o întinerire perpetuă a lumii satului care renaște prin fiecare gest autentic săvârșit cu minuțiozitate și dedicare constantă.

³ Marcela Bratiloveanu Popilian, *Obiceiuri de primăvară din Oltenia, Calendarul Ortodox și practica rituală*, Ed. „Constantin Matasă”, București, 2001, p.64

BIBLIOGRAFIE

Comanici Germina, Popescu Alexandru, Vasilescu-Stoica Lia - *Focurile de peste an* în Revista de etnografie și folclor, Tomul 16, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971;

Ghinoiu Ion - *Obiceiuri populare de peste an – Dicționar*, Editura Fundației Culturale Române, 1997;

Popilian Bratiloveanu M., *Obiceiuri de primăvară din Oltenia. Calendarul ortodox și practica populară*, ed., „Constantin Matasă” București;

Rusu-Păsărin Gabriel - *Calendar popular românesc*, Editura Scrisul Românesc, Craiova, 2007.